

Moderní literární historie a kritika může pozdraviti sté narozeniny Máchovy s jakýmsi dosti učiněním. Vykonal práve zde pěkný kus práce. Polský badatel Marian Zdziechowski, našinci Jakub Arbes, T. G. Masaryk, Jaroslav Vlček, V. Flajšhans, Arne Novák ocenili geniální iniciativnost Máchova díla, odhadli zhruba správně tvůrčí význam i uměleckou potenci jeho Máje i Marinky, zařadili tvorbu Máchovu do rámce evropského vývoje literárního, vrhli i některé paprsky do jeho světa myšlenkového a básnického, vysledovali nebo alespoň vytušili v lecčems jeho tvůrčí metodu, zorný úhel, jímž obrazil si svět a stavěl si svou visi básnickou, restituovali nám prvotný text Máje a ovšem postavili básníka na místo, které mu náleží a jež mu bylo více méně houževnatě půl století upíráno: na místo zakladatele a iniciátora moderní poesie české.

Skeptik mohl by snad namítnout, že výsledky jsou pevnější po stránce záporné než kladné a že dlouhou touto prací kritickou byly spíše vyloučeny staré bludy než podáno kladné a bytostné poznání básníkově. V námitce té jest jakési jádro, ale ne tak významné, aby mohlo umenšit naši radosti z toho, že moderní literární historie a kritika snažila se opravdově splatiti čestný svůj dluh velikému stínu. Je pravda, že poznatky naše o Máchovi i dnes jsou spíše záporné než kladné: tak víme dnes velmi určitě, že vliv Byronův v tvorbu jeho byl přeceňován, a zítra dopracujeme se možná poznání, že stejně jest hleděti na stylistické prvky a konvence literární formy Máchovy: idealistickou filosofii německou a romantickou poesii; že těžiště Máchova významu bude posunuto k realismu nebo k naturalismu a že zásluha jeho bude viděna v tom, jak dovedl po-

hledem i v zoufalství statečným a neúchylným popatřit na strašné poslední skutečnosti lidského osudu a určení. Jest možná, že bude snad zítra domyšlena nápověd Zdziechowského, který vidí příčinu všeobecného odporu, jenž zdvihl se v starovlastenecké společnosti české proti Máchovu Máji, v tom, že zhášel panslavistické sny a fikce kollárovské, rozptyloval jeho uspávavou mythologií a přinutil i celý národ, aby pohleděl přímo v to, „co se ‚nic‘ nazývá“. A zítra snad bude viděn vlastní básnický čin Máchův v odvaze, s jakou vlil rozžhavený kov svého osobního hoře a utrpení skoro v první náhodný kadlub běžného literárního schematu, v neváhavosti a nerozpačitosti, s jakou vyrazil svůj výkřik před ztroskotáním lodi... výkřik, při němž záleželo málo na artikulaci a všecko na přízvuku.

Neboť, budiž tomu tak, budiž onak: tolik jest patrné myslivému pozorovateli, že všecka díla Máchova jsou jen první skizza, hrubý obrys, který volá přímo po tom, aby byl doplněn, domyšlen, rozveden. Celý Mácha jest ve vášnivém tvůrčím gestu, které ve chvatu píše hieroglyfy, vědouc, že jest v nich svinut celý duchový odkaz, jež si musí vyřešiti příští generace. Mácha byl z těch předurčenů k časné smrti, kteří musí spěchat, a jimž proto nesmějí býti vyčítány nedostatky provedení.

Mácha stojí na prahu moderní poesie české v témže smyslu, v jakém postavil do brány moderní poesie ruské Puškina Dostojevskij: jako zakladatel české básnické tradice, jako sám *typ* básníka, jehož významu nelze dobrati se prostou analysou jeho díla nebo prostým opisem jeho osobnosti. Jest z lidí, které osud postavil na křižovatku vývojových směrů a jejichž dílu dal dosah symbolický a podložil smysl dvoj- i trojnásobný. V něm jako v žádném jiném českém díle slovesném slil se romantism s realismem, hudebnost citové melancholie s tvrdým nihilismem metafysickým, osobní zkušenosti a nejvnitřnější zážitky s pathosem symbolu a typu. A nebojím se říci i více: nikde v české poesii nesousedí tak těsně velikost s malostí, banálnost s původností, šablona s originalitou invence, brutalita s něhou, nikde nemísí se tak důvěrně a nezbadatelně skoro síla se slabostí, cynism s enthusiasmem, žár s ledem, dětinská důvěra a bezradná naivnost s rafinovaností až stařeckou, nižší choroba s vyšším zdravím, disonance s harmonií jako u něho. Málokdy směstnalo se na tak malé ploše tolik protiv. Již to napovídá, že jsou zde spoutány síly, které

mohou být rozvedeny a vykoupeny jen celými rytmickými procesy, rozdělenými na generace.

A jako v Rusku uplynula celá desetiletí, než se pochopilo, že úkolem moderní poesie jest setkat přízi básnické víry a síly Puškinovy, tak u nás teprve v posledním čase tuší se, že z třicátých let minulého století vystupuje a nese se k nám, zahalen mračným dýmem, zjev, s nímž musí se vyrovnat každý český básník, který chce míti nárok na opravdovou velikost a sílu tvořivou. Vyrovnat ať tak, ať onak, ale vyrovnat — a to znamená všecko jiné, jen ne slaboduché papouškování nebo hračkářské obměňování, zvětralé koketování nebo ustydle kopírování. Díla Máchova jsou výkřiky nebo otázky — vyrovnati se s Máchou znamená hledati a nalézati na ně tvořivé odpovědi, ne odpovědi abstraktní, nýbrž odpovědi konkrétní, ztělesněné v básnických činech. Máchův Máj, Máchovy romány měly být již přepsány několikrát novými generacemi; knihy osudu a smrti měly být prohloubeny v knihy osudu a života. V symbolickém dramatu, kterým jsou dějiny vlivu veliké myšlenky nebo silného básnického osudu, uvízli jsme u prvního aktu a opozdili jsme se u prvních taktů.

Jest ovšem pravda, že vliv Máchův v dějinách české poesie v devatenáctém věku nebyl nepatrný a že tvoří právě její nejvyšší vývojové vrcholy. V Nebeského, v mladého Háalka a v mladého Nerudu, v mladého Vrehlického a v mladého Machara působil Máchův přímo i nepřímou a vzdychky znamená to české poesii nový příliv krve a síly, zpřísnělé umělecké svědomí, vyšší a zásadnější požadavky na umění i život. Jsme zde účastníky krásného divadla, jak jeho pesimism nebo nihilism, někde zdánlivý, jinde opravdový, vzněcoval život a zažíhal sílu a budil a napínal tu lásku, k níž chtěl snad původně hlásati nevíru: patrný důkaz, jak sám byl jen novou a nezvyklou, hlubší a méně přístupnou formou této *lásky*. Vůle k životu projevila se tu paradoxní methodou: rozum popíral cosi, čemu síla přitakávala, a tento rozpor jest vlastní paradox máchovský: v něm v zárodku jest obsaženo celé vývojové drama, které teprve začínáme tušit a jež řešiti jest tolik jako obohatiti svět české poesie novými, teplými a živými skutečnostmi.

Až posud byla máchovská inspirace v naší poesii zlomková a náhodná. Uvědoměle a cele neujal se však posud dědictví Máchova, zdá se mně,

nikdo: každý posud opustil je dříve, než dorostl té síly, aby je dovedl spravovati a rozmnožiti. Uvědomělé ovládnutí dědictví Máchova jest tolik jako zkulturnění české poesie; jest to vyvésti ji z hrubého empirismu a dáti jí methodu i cíl. Bez tradice není možno mysliti si žádného vývoje uměleckého. Jest možno ovšem příti se o to, je-li máchovská tradice nejlepší; jest možno srovnávati ji s tradicí na příklad puškinskou a ukázati, oč je negativnější, užší a roztěkanější než kladný, teplý, laskavý útvar poesie puškinské, zabydlený všemi dobrými genii ruské duše. Ale spory ty ustupují v pozadí proti nutnosti — *dura necessitas* —, že každá tradice, i méně dobrá, jest lepší než tradice žádná; proti úvaze, že každá tradice obohacuje se, upevňuje se, sládně i laskaví, jak jí slouží a jak se jí dává věsti. Jedině důležité jest, aby společenství mezi živými a mrtvými bylo ze všech sil cítěno a upevňováno a aby byl splavným činěn i udržován každý proud lásky i víry, který teče od oněch k těmto. A že takový teplý proud vytéká z Máchy, není možno neviděti, jako není možno přehlížeti, že pro zkultivování a zužití tohoto toku bylo posud vykonáno velmi málo.

V Máchově Máji jest verš takové zoufalé šíře marně rozpjatých ramen, verš takové hluboké dramatické dichotomie, že nemohu ho zde necitovati. Jest to poslední verš této básně — před refrénem:

Bez konce láska je! — Zklamánat láska má!

Není možno zamyslet se dost dlouho a dost opravdově nad tímto veršem. V něm jest uzavřen odkaz Máchův nám. Verš rozstupuje se ve dvojí disonanci: propast prázdna a hrůzy, postavená proti pažím rozevřeným k nekonečnu objetí. Odčinit zklamání nekonečné lásky — hle, čemu se říká dědictví hodné slova toho.

Pak vypadne teprve jako přezrálý plod a naplněné slovo klín vsunutý mezi jeho osobnost a jeho dílo, jeho dílo a jeho dobu, dobu jeho a dobu naši. Pak bude teprve usmířen velký jeho stín.

Zatím — sto let po narození jeho — nezorán posud jest jeho lán a nevytěžen jeho důl. A nad ním jako nad Roncevaly

L'ombre du grand Roland n'est donc pas consolée.